Ole Damsgård og Jens Johansen

Byplanbøger i 77 år

Udgivelser fra Dansk Byplanlaboratorium 1921-1998

DANSK BYPLANLABORATORIUMS SKRIFTSERIE NR. 46

Dansk Byplanlaboratoriums Skriftserie nr. 46
udgivet i februar 1999

Ole Damsgård og Jens Johansen
Byplanbøger i 77 år
Udgivelser fra Dansk Byplanlaboratorium 1921-1998
© Dansk Byplanlaboratorium og Ole Damsgård og Jens Johansen
Grafisk tilrettelægning og sats: John Ovesen

ISBN 87 90413 11 3

Indhold

Forord **7**
Jens Johansen

Dansk Byplanlaboratorium i 77 år **10**
Ole Damsgård og Jens Johansen

Byplanbøger i 77 år **24**
Jens Johansen

Personer / Lokaler / Byplanmøder 1921-1998 **54**
Jens Johansen

Forfatterliste **60**

Forord

Hensigten med at sammenstille en liste over *Dansk Byplanlaboratoriums* udgivelser er først og fremmest at gøre den rige materialesamling, der findes i udgivelserne, lettere tilgængelig. På en måde hænger det lidt tørre akademiske navn byplan*laboratorium* ved dets udgivelser, som har navne som "meddelelser", "referater af byplanmøder", "skrift-serie" og "byplanhistoriske noter". Men ser man, hvad der står i udgivelserne, er der ganske anderledes saft og kraft end man skulle ane. Lige fra den første "meddelelse" i 1922 har folk, stærkt engagerede i byplanarbejdet, ikke mindst på det praktiske plan, skrevet fængende om det, de har arbejdet med. Man kan finde de samme spørgsmål rejst og diskuteret om og om igen, og der er en særlig inspiration i at læse, hvorledes generation efter generation forsøger at løse opgaverne. Derfor er der mening i at opstille denne "opus-oversigt".

Opbygning

Oversigtens væsentligste del er de bibliografiske oplysninger. Hver publikation er noteret, så vidt muligt kronologisk. Den enkelte udgivelses indhold er specificeret, når der blot er tale om nogenlunde selvstændige artikler indenfor publikationen. Det vil sige, at referater (især byplanmøder) ikke er specificeret, med mindre der er tale om gengivelse af indlæg efter manuscript. Indenfor det enkelte år er en kronologi også tilstræbt, omend ikke gennemført fuldt – bl.a. fordi udgivelsesmåned sjældent fremgår af den enkelte publikation. Til brug for referencer er hver udgivelse noteret med **årstal** fulgt af : **nummer** indenfor det enkelte år. Enkelte andre publikationer er noteret, nemlig referater af byplanmøder, arrangeret af Byplanlaboratoriet, men publiceret i særtryk af "Danmarks kommunale Efterretninger" (1936, 1938, 1953, 1955, 1962).

Det er bogsamlingen på Dansk Byplanlaboratoriums bibliotek, der er registreret. Det betyder, at eventuelle titler, som måtte findes andre steder, men ikke i Byplanlaboratoriet, ikke optræder. Der synes dog ikke at mangle noget, forsåvidt at der ikke er set henvisninger til manglende titler. På den anden side er den ret ujævne udgivelsespolitik frem til omkring 1971 heller ikke kommenteret i materialet. Sandsynligvis har

man først og fremmest har følt det lykkeligt hver gang det trods vanskelige vilkår er lykkedes at udgive en "Meddelelser" eller en "Beretning". Hele materialet fylder mindre end en meter i en bogreol – når tidsskriftet Byplan ikke medregnes. Byplan alene fylder noget tilsvarende: ca. 70 cm.

Af adskillige artikler blev der, navnlig i de første tiår, fremstillet særtryk. Sådanne særtryk er der ikke redegjort for i listen.

Overblik

I løbet af de 77 år er det blevet til 162 publikationer med Byplanlaboratoriet som udgiver (sommetider medudgiver). Dertil kan måske lægges syv referater af byplanmøder, udsendt af "Danmarks kommunale Efterretninger". Altså omkring to publikationer pr. år. I 21 af de 77 år blev der ikke udgivet publikationer, mens der i det flittigste år 1984 blev udgivet otte. 1930'erne var ret "stille" år (ingen udgivelser i 1932, 1933, 1935, 1937, 1939, 1940 og 1941), mens der trods klager over papirrestriktioner var, omend små, udgivelser i 1940'erne i øvrigt. De allermest "stille" år har været 1950-1960'erne, idet der i de tyve år kun var udgivelser i de otte. Som byplanstuderende i netop den periode, får nærværende forfatter herved bekræftet, at Byplanlaboratoriet så at sige ikke skilte sig ud fra det øvrige bogmarked ved at byde sig til med byplanlitteratur. Med eet forbehold: Fra 1948 udkom tidsskriftet *Byplan*. Det blev ikke udgivet af Byplanlaboratoriet, men det udpegede tidsskriftets ledelse. Samtidig bekendgjorde man ophøret af udgivelsen *Meddelelser udsendt af Dansk Byplanlaboratorium*, der dog ikke var udsendt siden 1926. Meddelelser gled over i *Beretning om Dansk Byplanlaboratoriums virksomhed* frem til 1942. Herefter overtog *Referater af byplanmøder*. I alle disse publikationsformer fremlagde man centale spørgsmål, og i referaterne af byplanmøderne får man tilmed referater af de efterfølgende drøftelser. Der er meget stof til belysning af datidens planlægning – og til belysning af de deltagende debattører. Frem til 1967 kom der med mellemrum referater af byplanmøderne.

1950-1960'ernes relative passivitet ændredes af en ny ledelse fra omkring 1970. Vagn Rud Nielsen blev som formand afløst af Peter Bredsdorff i 1969, mens sekretæren siden 1925, Vilhelm Malling, blev afløst af Tage Kliim i 1971. Deraf fulgte lanceringen af *skriftserien*, der viste sig at være levedygtig, idet der i de 25 år siden 1971 er udkommet 44. Den historisk orienterede formand fik også den lige så historisk orienterede journalist Knud Bidstrup til at prøve kræfter med byplanhistorien i form af *Ebenezers disciple* (1971:2). Ti år senere udgav Byplanlabo-

ratoriet et meget oplysende hæfte *"1971.1981 – Nye vilkår . Nye opgaver"* (1981:5), som i anledning af 60-års jubilæet demonstrerede, at institutionen efter de mange stille år var spillevende. En opfølgning af interessen for byplanhistorien kan ses i *De gode hensigter* (1984:4), skrevet som en hyldest til Vagn Rud Nielsen. Heri giver Sven Allan Jensen og Svend Jensen en kort oversigt over Byplanlaboratoriets historie. En øget interesse for byplanlægningens historie i Danmark har fået udtryk i de *Byplanhistoriske Noter*, der udkom med nr. 1 i 1985 (1985:1) og som til 1998 er nået til nr. 39 (1998:3).

Uden at forklejne de mange publikationer, der er udkommet, navnlig i de sidste 25 år, må det vist hævdes, at det er to af de tidligste, der har haft den største betydning udenfor byplanlæggernes egne rækker:

Parkpolitik i sogn og købstad (1931:1) af C. Th. Sørensen. Bogen er tilmed genudgivet 47 år senere – stadig inspirerende.

Københavnsegnens grønne områder (1936:1) af Udvalget til Planlægning af Københavnsegnen. Et praktisk planlægningsdokument med direkte effekt i anlægsarbejder, som glæder den dag i dag.

Desuden har Byplanlaboratoriet en del af paterniteten for *Skitseplan til egnsplan for Storkøbenhavn* fra 1947. Originaludgaven blev dog ikke udgivet af Byplanlaboratoriet. Det er derimod et genoptryk (1993:1). Med god grund, for "fingerplanen" er så levende i den almene bevidsthed som nogensinde.

Dansk Byplan-laboratorium i 77 år

Dansk Byplanlaboratorium var i sin oprindelse et barn af foreningen *Bedre Byggeskik*. Idémanden bag laboratoriets oprettelse, *kunsthistorikeren dr. phil. Vilhelm Lorenzen*, fortæller i Byplan i 1961 om, hvordan han en sommerdag i 1916 cyklede tværs gennem Jylland efter at have holdt foredrag om bedre byggeskik i Varde. Da han kom til Grindsted fik han et klarsyn, som fostrede ideen om et byplanlaboratorium: Allerede dengang var Grindsted en forvokset stationsby, som efter Lorenzens opfattelse var helt skæv. Byen var blevet til en umulig samling huse, som hver for sig kunne være gode nok. Men hvad nytter det, når sammenhæng og orden, – det vil sige byplanen, mangler?

Lorenzen arbejdede efter turen til Varde ihærdigt for at skabe et agitationsforum og studiested for byplanlægning. Det lykkedes først i 1921. Arbejdsformen havde med pionerer som Vilhelm Lorenzen, Kai Hendriksen og Steen Eiler Rasmussen rødder i højskolebevægelsen og Grundtvigianismen, nemlig at formidle byplanspørgsmål på stedet, rundt om i hele landet. En tradition som er fastholdt lige siden.

Byplanlaboratoriets tidlige historie er formidlet i flere sammenhænge, f.eks. af Knud Bidstrup i *Ebenezers disciple*, 1971:2, som blev udgivet i anledning af 50 års jubilæet. I skriftet *De gode hensigter*, 1984:4, tilegnet *Vagn Rud Nielsen* har Svend Jensen og Sven Allan Jensen givet en oversigt over Byplanlaboratoriets historie, hvor de vælger at opbygge fremstillingen på de enkelte formandsperioder frem for andre måder at periodisere på. For som de skriver, kan det ofte være svært at få udviklingsforløb til at passe med årtierne: "Man taler om fyrrerne som en helhed, selvom den ret beset var opdelt i to skarpt adskilte dele og skellet mellem udviklingen i halvtresserne og tresserne til gengæld ret udvisket."

Den nedenstående tekst er delvis baseret på Svend Jensen og Sven Allan Jensens fremstilling. Det vil sige Byplanlaboratoriets historie inddelt efter de 10 mænd, som indtil dato har beklædt formandsposten. For de første 6 formænds vedkommende er der foretaget en lettere revision af

den oprindelige tekst, mens perioden fra 1972 er helt nyskrevet på baggrund af interviews med de fire formænd, som har siddet siden 1972.

Den første formand, *forsikringsdirektør Vilhelm Nielsen*, måtte sammen med den øvrige bestyrelse kautionere for et stort pengeforbrug i starten, og som formand måtte han gøre en stor indsats for at holde sammen på det sammenrend af store individualister og personligheder, som udgjorde datidens byplanlaboratorium. Det var folk fra forskellige brancher: foruden Vilhelm Nielsen var det først og fremmest kunsthistorikeren dr. phil. Vilhelm Lorenzen, den senere stadsingeniør Aage Bjerre, arkitekt Ivar Bentzen, men også hygiejnikeren, professor J. Th. Lundbye og kontorchef, landinspektør Kai Hendriksen. De holdt foredrag på foredrag og agiterede for byplanlægning.

1921-26
Vilhelm Nielsen (1869-1964)
DB's 1. formand, fra 1921 til 1926. Uddannet som jurist og var praktiserende sagfører fra 1896 til 1908. Fra 1906 var han stifter for og formand for en række organisationer for husmænd, ligesom han var medstifter og formand for Landsforeningen BEDRE BYGGESKIK *1915-1925. I øvrigt var han også medlem af Dagbladet Politikens bestyrelse fra 1905.*

Den første sekretær for laboratoriet var arkitekt Vilhelm Wittrup, men allerede i 1925 blev Wittrup udskiftet med civilingeniør Vilhelm Malling, som sad som laboratoriets sekretær og bibliotekar helt frem til 1971. Malling var samtidig fra 1928 til 1968 ansat i Københavns Kommunes byplankontor, fra 1952 som afdelingsingeniør.

Resultatet i den første formandsperiode blev byplanloven fra 1925. Samme år fik Byplanlaboratoriet overdraget ansvaret for byplanmøderne. Det første byplanmøde havde fundet sted i København i 1921. På det 5. danske byplanmøde, som fandt sted i Helsingør i 1926 talte konstitueret kontorchef Kay Ulrich varmt om den nye lov. Han sluttede sit foredrag således: "Lad os da ikke sørge, hvis der skulle mangle en Paragraf eller to i Byplanloven, den betyder dog trods alt en Sejr for Byplansagen. Den Vej, der fører fremad, vil jeg vise ved at sige Støt Byplanlaboratoriet og brug først og fremmest Byplanloven!"

Af foredraget og Ulrich's slutbemærkning fremgår, at Byplanlaboratoriet havde fået en plads i centraladministrationens bevidsthed.

Med byplanloven var det mindre bevendt. Den blev ikke benyttet. Som Malling en gang har udtrykt det, blev dens største betydning at lovfæste begrebet byplan. Med hensyn til "at fremme oplysning og skabe røre om

sagen", som var et erklæret formål for laboratoriet, har det i denne første periode givetvis ikke været uden betydning, at der var nær kontakt mellem sekretæren Malling og ingeniørkollegaen Vilhelm Marstrand, der var medlem af plenarforsamlingen og var redaktør af "Ingeniøren".

Hvorfor byplanloven af 1925 ikke fungerede, kan man blandt andet finde beskrevet i bogen *De indlemmede distrikter* udgivet af Københavns Kommune i 1941. Her peges blandt andet på lovens erstatningsregler. Erstatningsreglerne betød, at planmæssige rådehedsindskrænkninger på ejendomme udløste erstatninger, der de få gange loven blev benyttet i København svarede til 50 procent af grundværdien. Kommunerne undlod derfor af økonomiske årsager at bruge loven.

1926-41
Kai Hendriksen (1884-1961)
DB's 2. formand, fra 1926 til 1941. Han blev landinspektør i 1907 og var praktiserende landinspektør fra 1912 til 1919, hvorefter han dels blev kontorchef i Landbrugsministeriet og dels lektor i matrikulsvæsen på Landbohøjskolen. Udover andre hverv var han medlem af arbejdsudvalget for Dansk Byplanlaboratorium fra 1921.

Den næste formand, *landinspektør Kai Hendriksen*, var en af de største igangsættere i DB's formandshistorie. Kai Hendriksen var kontorchef i Landbrugsministeriet, men i perioden fra 1941 til 1954 beklædte han posten som den første Kommitterede i Byplansager, det vil sige statens rådgiver i byplanspørgsmål.

Der skete store ting i denne formandsperiode. Den betydeligste var nok indledningen af det københavnske egnsplanarbejde. Det var en af DB's stiftere, den efterfølgende formand professor Steen Eiler Rasmussen der, som redaktør af "Arkitekten", vakte forståelse for en samlende planlægning af storbyens vækst – ikke blot en trafikplanlægning som *Ingeniørforeningens Trafiklinieudvalg* havde lagt op til. I en enquete i 1927 i sit blad formåede Steen Eiler at få europæiske notabiliteter inden for byplanlægningen til at fremhæve, at alle aspekter i byernes udvikling måtte med i en egnsplanlægning.

Man fik ikke i første omgang en sammenfattende planlægning af byvæksten, men arbejdsudvalget – med Hendriksen som formand – fik udarbejdet betænkningen vedrørende *Københavnsegnens grønne områder*, som må anses for at være en milepæl i dansk planlægning. Den havde til følge, at staten nedsatte et "tremandsudvalg", som fastlagde fredningsplaner, rejste fredningssager og fik anlagt grønne stier. Storbyområdet nyder den dag i dag godt af de rekreative anlæg, som blev sikret ved denne virksomhed. I 1938 fik vi den første brugelige byplanlov. Også her var der

tale om en slags parløb mellem Hendriksen og Steen Eiler Rasmussen. For mens man i indenrigsministeriet (der var Hendriksens miljø) sad og skrev på den ny byplanlov, sad der på Københavns rådhus (hvor Steen Eiler Rasmussen var ansat) en anden gruppe og skrev på den nye Københavns Byggelov, som kom til at indeholde en række moderne byplanbestemmelser. Man må formode, at koordineringen fandt sted i Byplanlaboratoriet, som i bestyrelsen og repræsentantskab havde medlemmer fra begge grupper.

Kai Hendriksen afløstes som formand af *professor ved Kunstakademiets Arkitektskole Steen Eiler Rasmussen*, der var formand i 7 år.

Atter stod Byplanlaboratoriet fadder til en pionerindsats. Steen Eiler Rasmussen fik i det sidste krigsår genoplivet det gamle egnsplanudvalg med den argumentation, at når man i de første efterkrigsår ville satse store offentlige midler på den forventede (og frygtede) arbejdsløshed måtte man også have overblik over, hvor og hvordan man investerede. Der skulle være sammenhæng i tingene, og derfor måtte egnsplanarbejdet genoptages. Stat, amter og kommuner spyttede i bøssen, og et nyt parløb mellem den da fungerende og en senere formand (Steen Eiler Rasmussen og Peter Bredsdorff) fik det lykkelige resultat som *Fingerplanen* af 1947 må siges at være. Dens betydning for den efterfølgende nyskabelse i planlovgivningen – zonelovene – er uomtvistelig, og Københavnsegnens grønne kiler blev første gang tegnet op i Fingerplanen.

Som planrapport er Fingerplanen stadig, – når man ser bort fra den primitive trykkekvalitet – forbavsende moderne og nutidig. Byplanlaboratoriet genoptrykte Fingerplanen i 1993 (1993:1).

Det var også i Steen Eiler Rasmussens formandsperiode, at tidsskriftet *BYPLAN* blev søsat. Initiativet udgik fra Byplanlaboratoriet, redaktion og redaktionssekretær ligeledes, men selve udgivelsen blev overdraget til det til lejligheden oprettede *Arkitektens Forlag* – selve arkitektforeningen turde ikke direkte binde økonomisk an med så voveligt et foretagende!

1941-48
Steen Eiler Rasmussen (1898-1990)
DB's 3. formand, fra 1941 til 1948. Efter studier ved Arkitektskolens Forskole 1916-18 blev han i 1919 ansat hos Carl Brummer. Samme år vandt han tre byplankonkurrencer (sammen med Knud Christiansen). Han blev medlem af Kunstakademiets Akademiråd i 1922 og i 1924 Akademiets repræsentant i DB og samme år blev han lektor i byplanlægning ved Kunstakademiet. 1929-41 var han næstformand i DB's bestyrelse. Fra 1932 til 1938 var han ansat i Københavns Kommunes byplanafdeling, og fra 1938 til 1968 professor i Bygningskunst (i høj grad med byplanlægning som hans felt). Desuden løste han en række bygge- og byplanopgaver.

1948-59
Ove Larsen
(1895-1980)
DB's 4. formand, fra 1948 til 1959. Han blev cand.jur. i 1920 og ansat i Indenrigsministeriet samme år. Her blev han kontorchef i 1939. I 1943 blev han direktør for Statens Bygningsdirektorat. Han blev stiftamtmand over København og Roskilde stifter og amtmand over Københavns Amt 1952-1965

Steen Eiler Rasmussen efterfulgtes i 1948 af *direktør Ove Larsen*, fra boligministeriet, der var formand i 11 år.

Ove Larsen var en af landsbyggelovens fædre (vedtaget i 1960). I hans tid – og umiddelbart efter – blev Byplanlaboratoriet og Den Kommitterede i Byplansager koblet sammen om den opgave at sprede oplysning om lovgivningen og dens sammenhæng med praktisk, fysisk planlægning.

I begyndelsen af Ove Larsens formandsperiode oprettedes Jydsk Byplanråd (4. april 1949), ikke som en underafdeling af DB, men som en selvstændig institution. Der var ikke tale om en kritisk holdning til Byplanlaboratoriet, men snarere om en række jyske enkeltpersoners intentioner om at engagere sig mere direkte i byplansager, parallelt med Byplanlaboratoriets aktiviteter. Planlægningsaktiviteten steg støt over hele landet, der blev lavet dispositionsplaner og egnsplaner som aldrig før, og Jydsk Byplanråd deltog i oplysningsarbejdet med byplandage, kursus og skriftudgivelser. Jydsk Byplanråd fungerede under to formænd: borgmester Unmack Larsen, Århus og stiftamtmand A. Wamberg, Vejle, der havde to sekretærer – afdelingsarkitekt Gunnar Wiene og cand.oecon. Knud Steenshøj til at hjælpe sig. Rådet blev sammensluttet med Byplanlaboratoriet i 1968.

I 1951 påbegyndte DB byplankurserne, der har været en væsentlig del af aktiviteterne siden. I tiden efter krigen havde adskillige danske planlæggere frekventeret professor Uno Åhrens kurser ved den tekniske højskole i Stockholm. Nu ville man forsøge at klare sig på dansk grund, samtidig at der var voksende interesse for en mere omfattende videre- og efteruddannelse. Det medførte, at der i 1956 på Byplanlaboratoriets initiativ afholdtes en konference i København om byplanundervisning. Der var meget ringe deltagelse fra de øvrige nordiske lande, men konferencen må alligevel betragtes som første led i hele den lange række af aktiviteter, der omsider førte til dannelsen af *NORDPLAN* næsten 15 år senere (i 1969).

I 1955 flyttede sekretariat og studiesamling fra Stormgade 12 til langt bedre lokaler i Tordenskjoldsgade 3. På det tidspunkt stod Kunstakademiets Arkitektskole overfor at skulle udvide byplanundervisningen til en

egentlig byplanuddannelse på linie med bygningskunst. Byplanlaboratoriet blev derfor tilbudt lokaler på "favorable vilkår" på Kunstakademiet mod at stille sin studiesamling til rådighed for skolens undervisning. Initiativtageren til sammenflytningen var den første netop udnævnte professor i byplanlægning på Arkitektskolen, Peter Bredsdorff. I 1961 flyttede man over på den anden side af gaden til nummer 10, hvor man fik Byggeriets Studiearkiv, Arkitekskolens byplanafdeling og Byplanlaboratoriet samlet under samme tag.

I 1959 afløstes Ove Larsen af *cand. jur., kst. kontorchef i boligministeriet, senere direktør i planstyrelsen Vagn Rud Nielsen*, der var formand i 10 år. Der er mange stikord at knytte til hans formandsvirksomhed. Bl.a. skal det nævnes, at han i en periode var præsident for den internationale bolig- og byplanføderation, *IFHP*, og dermed også én af hovedpersonerne ved dennes store internationale kongres i København, 1973.

1959-69
Vagn Rud Nielsen (1918-1987
DB's 5. formand, fra 1959 til 1969. Han blev cand.jur. i 1943 og straks ansat i Indenrigsministeriet, men fortsatte i Boligministeriet, da det blev oprettet og blev afdelingschef 1968. Hos Boligministeriets Kommitterede i Byplansager 1944-1952, sekretær for Byplannævnet 1949-1963. Han var medredaktør af tidsskriftet BYPLAN *1948-1955 og dansk medlem af bestyrelsen for International Federation for Housing and Planning fra 1952 (næstformand 1957). Medlem af DB's bestyrelse 1956.*

Kursusvirksomheden, der var godt i gang, blev stærkt udvidet med specialistkurser fra 1960 og kursus for mellemteknikere fra 1969.

Rud Nielsen engagerede sig i arbejdet med at etablere en fællesnordisk planlæggeruddannelse. På DB´s initiativ og i samarbejde med byplanforeningerne i det øvrige Norden afholdtes i 1963 et møde i Søhus ved Odense. Det var dog en norsk politiker, Helge Seip, der i Nordisk Råd i 1962 havde rejst sagen med henvisning til et forslag fra hans landsmand, arkitekt Hans-Kjell Larsen.

Sidstnævnte rejste derefter rundt og "solgte" ideerne til de nordiske landes byplanforeninger, myndigheder og læreanstalter, så Byplanlaboratoriet må nok nøjes med en slags fødselshjælperstatus i denne sag.

Et efterfølgende dyberegående, fællesnordisk udvalgsarbejde med bl.a. DB´s senere formand Peter Bredsdorff som dansk deltager, afgav indstilling i januar 1964. At svenskerne så fik sat rigtig skub i sagerne ved at tilbyde samvirke mellem det nye nordiske institut og Kunsthögskolans arkitekturskola i Stockholm siger noget om det gode nordiske samarbejde. Nordplan var med fire nordiske regeringers tilslutning en kendsgerning

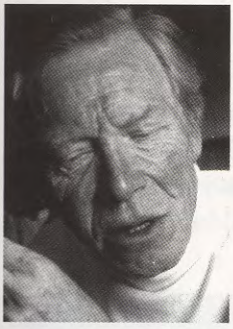

Professor, arkitekt Peter Bredsdorff's formandsperiode har været den hidtil korteste. De 3 år blev dog meget begivenhedsrige, men mest for selve Byplanlaboratoriet. Fremtiden begyndte at vinke! Selvom der ikke i bogstaveligste forstand var tale om udprægede aldersforskelle, kan man godt betegne perioden som et generationsskifte eller i det mindst begyndelsen til et sådant. Resultatet var først og fremmest en sekretariats- og funktionsmodernisering.

Indholdsmæssigt var der også tale om at bringe nye tanker på bane: Offentlighed i planlægningen blev et hovedtema i september 1970 ved byplandagene i hele tre byer, ligesom for byplanmødet i Esbjerg i 1971. Dermed indledtes også udgivelsen af DB's *Skriftserie*, hvoraf de første udkom i denne formandsperiode (1971:1, 1972:1 og 1972:2). Endelig blev DB's første prisopgave udskrevet: *De små byers tilvækstproblemer* i forbindelse med 50-års jubilæet.

Arkitekt Tage Kliim blev i 1971 heldagssekretær i stedet for Mallings 3-timers stilling. Bredsdorff gjorde et kæmpearbejde for at bringe tilskudsmidlerne i vejret og fik tillige gjort bestyrelsen mere arbejdende end repræsentativ. Der blev også etableret en nærmere kontakt med de kommunale organisationer og ikke mindst Den kommunale Højskole i Grenå, hvis kurser om planlægning og beslægtede emner, Byplanlaboratoriet fra starten har ydet sagkyndig bistand til.

1969-72
Peter Bredsdorff (1913-1981)
DB's 6. formand, fra 1969 til 1972. Studerede ved Kunstakademiets Arkitektskole 1932-1935, hvorefter han blev medarbejder hos Steen Eiler Rasmussen frem til 1942. Han blev lærer ved Kunstakademiet i 1939 og den første professor i faget byplanlægning 1955. I 1939 vandt han Akademiets store guldmedalje, var 1945-49 leder af Egnsplankontoret ("Fingerplanen" 1947), forestod den københavnske generalplan (fremlagt 1954). Samt medlem af en række udvalg og kommissioner. Drev selvstændig byplankonsulentvirksomhed fra 1940.

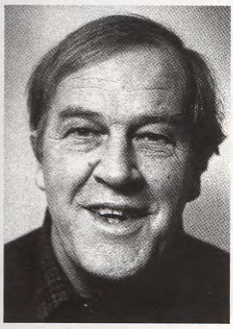

Arkitekt Arne Gaardmand fra Boligministeriet, kommitteret i byplansager, der tiltrådte som formand i 1972 og virkede i 9 år, videreførte laboratoriet i den nye ånd. En af de aktiviteter, der var påbegyndt i Bredsdorffs periode, nemlig Byplanlaboratoriets skriftserie, var en af Gaardmands mærkesager, i alt 33 publikationer blev det til på 9 år. Den efterhånden velkonsoliderede økonomi gjorde det muligt at inddrage – i byplanmæssig sammenhæng – usædvanlige forfattere – Knud Bidstrup, Ebbe Kløvedal Reich og Poul Bjerre. Arne Gaardmand gjorde også en indsats for at få professionelle planlæggere til at formidle deres praktiske erfaringer. I 1979 udsendtes publikationen *Mennesker og miljø*, 1979:2. Den blev udsendt i samarbej-

1972-81
Arne Gaardmand (f. 1926)
DB's 7. formand, fra 1972 til 1981. Arkitekt, ansat hos Boligministeriets Kommitterede i Byplansager mm frem til Planstyrelsen fra 1953 til 1992. Har desuden undervist på Arkitektskolen og deltaget som dommer i adskillige byplankonkurrencer.

de med miljøministeriet og lanceret af miljøminister Ivar Nørgaard. Udgangspunktet var den stadig stigende erkendelse af miljøproblemerne. Der blev gjort en stor indsats for at formidle budskaberne på en forståelig og pædagogisk måde. Et af målene var, at alle skoler, læreanstalter og så videre skulle anskaffe publikationen og bruge den i undervisningen. Det lykkedes dog ikke.

Kursusvirksomheden tog et nyt, stort opsving, og laboratoriets indsats på Den kommunale Højskole øgedes. Denne accelererende oplysningsvirksomhed afspejler selvfølgelig et behov uden for systemet. Hele planlovreformen med dens overgangsordninger og nydannelse parret med mere og mere udbredte ønsker om supplerende viden og kunnen hos byplanlæggere og politikere har selvsagt båret denne aktivitet frem.

Det store danske byplanmøde, der oprindeligt blev omtrent afholdt hvert andet år, er fra 1982 blevet til en årligt tilbagevendende begivenhed, der samler stor interesse. Det er karakteristisk ved, at 7-800 kommunalfolk i en skøn blanding af politikere, embedsmænd og teknikere træffes på lige fod i et par dage, hvor de hører, ser og i øvrigt udveksler erfaringer fra arbejdet derhjemme.

Med oprettelsen af en bibliotekarstilling i 1973 har biblioteket fået et professionelt tilsnit med øget tilgang af byplanlitteratur, samtidig indledte man opbygningen af en plansamling bestående af planlægningsdokumenter fra kommune- og regionplanlægningen fra planlovreformen og fremefter. Bogsamlingen og plansamlingen er med EDB-registrering gjort tilgængelig for hele landets biblioteksvæsen, således at man for alvor kan "nå ud til folket" med sin byplanoplysning.

Efter kun 5 år som sekretariatschef døde Tage Kliim i 1976. Hans stilling blev overtaget af *civilingeniør Tage Dræbye*, som beklædte posten frem til 1979, hvor han blev indvalgt i Folketinget.

Gaardmands formandsperiode sluttede i efteråret 1981 med udskrivning af en prisopgave om fremtidens planlægning. Den direkte anledning var Byplanlaboratoriets 60 års jubilæum. Den indirekte anledning kan man læse om i det lille skrift *Dansk Byplanlaboratorium, 1971 – 1981, Nye vilkår – Nye opgaver*, 1981:5. I det indledende afsnit *Opbrud – Omstilling – Genrejsning?* fremhæver Arne Gaardmand og Niels Østergård, at planlovreformen blev gennemført til trods for faldende byggeaktivitet, sti-

gende arbejdsløshed og en mærkbar politisk højredrejning af samfundet. Vilkårene for planlægning havde ændret sig fra vækst til recession, derfor var opgaverne for planlægningen ikke længere vækststyring, men afklaring af samfundsmæssige mål, helhedstænkning og fremme af det lokale engagement. Prisopgaven gav en stribe visionære og filosofiske besvarelser, som blev publiceret i skriftserien (1981:6).

Arne Gaardmand blev i 1981 afløst som formand af daværende *kontorchef i Miljøministeriets departement, landinspektør Niels Østergård*. Byplanlaboratoriets økonomi var på det tidspunkt noget anstrengt. Et af problemerne var, at den meget kraftige aktivitetsudvidelse, som man oplevede i slutningen af 1970'erne og begyndelsen af 1980'erne ikke blev modsvaret af tilsvarende indtægter og tilskud. For eksempel var mængden af planer, som skulle katalogiseres og indlemmes i plansamlingen vokset eksplosivt siden begyndelsen af 1970'erne .

1981- 1989
Niels Østergaard (f. 1939)
DB's 8. formand, fra 1981 til 1989. Landinspektør, lic.agro. Ansat i Egnsplanrådets Planlægningsafdeling 1968-1974, i Hovedstadsrådets Planlægningsafdeling 1974-1978. Kontorchef i Miljøministeriet 1978-1983. Direktør for Danmarks Geologiske Undersøgelser 1983-1984,vicedirektør i Planstyrelsen frem til 1992, herefter chef for Miljø- og Energiministeriets Landsplanafdeling. Medlem af DB's bestyrelse 1970-1978.

Den nye formands første opgave var derfor at få balance i økonomien. Det skete blandt andet ved at reducere antallet af medarbejdere i sekretariatet. Fra 1979 havde sekretariatet haft en slags kollektiv ledelse, hvilket stillede store krav til formandens medvirken. Først fra den 1. januar 1983 ansættes *sociolog Niels Helberg* som ny sekretariatschef.

Samtidig med problemerne med økonomi og personale stod man overfor en flytning af sekretariat og bibliotek. Tordenskjoldsgade 10 skulle nedrives for at give plads for udvidelse af Det Kongelige Teater. Det lykkedes at forhandle sig til nye lokaler på Kunstakademiets Arkitektskole i Peder Skrams Gade 2B. Men inden da måtte man igennem en ressourcekrævende, midlertidig flytning til lånte lokaler på Københavns Universitet i Øster Voldgade 10.

På trods af de mange vanskeligheder indadtil blev den faglige fane holdt højt udadtil.

I 1982 blev *Byplanhistorisk Udvalg* nedsat som et permanent arbejdsudvalg under Byplanlaboratoriet med *arkitekt Vibeke Dalgas* som formand. Formålet med udvalgsarbejdet er at belyse den nyere byplanhistorie i

Danmark. Det skete og sker gennem indsamling og udgivelse af væsentligt kildemateriale vedrørende byplanlovgivningens udvikling og planlægningens praktiske gennemførelse. Arbejdet har blandt andet resulteret i udgivelse af en lang række *Byplanhistoriske Noter* og afholdelse af et årligt seminar.

Den sammenfattende planlægning – kommuneplaner og regionplaner – fandt sin form i begyndelsen af 1980'erne. Samtidig voksede der et system af sektorplaner op, som ofte blev udarbejdet på baggrund af specielle sektorplanlove. Denne stigende sektorisering af planlægningen afspejler sig i byplanmødernes temaer, f.eks. energi, ældrepolitik, miljø og erhverv. Da byvæksten stort set ophører og planlægningen derfor med stigende interesse vender sig mod byen, dens fornyelse og omdannelse bliver det vigtigt for Byplanlaboratoriet at få for eksempel byfornyelsesselskaber repræsenteret i repræsentantskab og bestyrelse. Kvaliteten og resultaterne af planlægningen blev sat i fokus.

I 1988 tager Byplanlaboratoriet fat på et nyt emne, *byøkologien*, og i 1989 stiftes *Interplan*, en klub for international by- og regionplanlægning, som først og fremmest skulle varetage danske interesser for systemeksport indenfor planlægningsområdet.

1989 – 1994
Niels Andersen (f. 1946)
DB's 9. formand, fra 1989 til 1994. Cand.polit., ansat i Boligministeriet 1974-1985. Direktør for Byfornyelsesselskabet Danmark fra 1986. I 1986 også medlem af DB's bestyrelse. Medlem af Borgerrepræsentationen i København 1970-1974 samt 1978-1981.

Direktør Niels Andersen, Byfornyelsesselskabet Danmark overtog i 1989 formandsposten efter Niels Østergård.

Byplanlaboratoriet engagerede sig for alvor på det tidspunkt i byøkologien. I første omgang fik man finansieret projektet *Byøkologiske Initiativer*, hvis formål var at indsamle og formidle beskrivelser og erfaringer fra konkrete byøkologiske initiativer i Danmark og til dels også i udlandet. Disse erfaringer blev blandt andet formidlet gennem en række publikationer. Byøkologiske Initiativer er senere afløst af *Byøkologisk Database*, hvor danske projekter registreres systematisk. I 1992 igangsættes opbygningen af *Byøkologisk Netværk*, som et forum for interesserede, der løbende ønsker orientering om byøkologi, og som ønsker mulighed for at udveksle erfaringer og for at være med i den fortsatte udvikling af byøkologien. I forbindelse med Netværket udgives tidsskriftet *NetNyt*.

Diskussionen om forenkling og deregulering af planlægningen kulminerede med vedtagelse af Planloven i Folketinget i 1991. Sektorplanerne i miljøministeriets regi afskaffedes i princippet, og frem for de langsigtede og brede løsninger var tiden mere til forhandlingsplanlægning og hurtige individuelle løsninger. Internationaliseringen begynder at få en plads også i planlæggernes bevidsthed, og ved byplanmødet i 1992 er temaet *Plan i Europa*. Et tema som viste sig at være noget af et antiklimaks efter folkeafstemningen om EU i juni måned.

I begyndelsen af 90'erne mærkedes en svigtende interesse for kurser og andre arrangementer. Man forsøger at kompensere ved at orientere sig mere mod projekter.

I 1992 forlod Niels Helberg stillingen som sekretariatschef og i stedet ansattes *arkitekt Dan Mogensen*, som imidlertid kun holdt på posten i et år. De dårlige konjunkturer og vanskeligheder med at tilpasse sig disse førte igen laboratoriet ud i en økonomisk og ledelsesmæssig krise. Der skete atter en indskrænkning af sekretariatets personale og det lykkedes at få økonomien reddet på stregen.

Det blev *vicekommunaldirektør Peder Baltzer Nielsen* som i 1994 afløste Niels Andersen som formand. Samtidig blev *kulturgeograf Ole Damsgård* ansat som sekretariatschef.

1994 -
Peder Baltzer Nielsen (f. 1953)
DB's 10. formand, fra 1994, Arkitekt, ansat i Hirtshals Kommune 1980-1997. Kontorchef i Miljø- og Energiministeriets Landsplanafdelig fra 1997. Desuden medlem af DB's bestyrelse fra 1988-1994.

Midten af 1990'erne kan karakteriseres som gode og meget aktive år for Byplanlaboratoriet. Udbuddet af arrangementer blev sat i vejret, interessen for at deltage i kurser og arrangementer var igen stor, og projekterne blev en permanent del af laboratoriets virksomhed. Projektemner som *Bæredygtig Byfornyelse, Bedre Bymiljø* og *Kommuneplanen og Agenda 21* taler deres eget sprog, om at miljøet i bred forstand, byen som helhed og forestillingen om den bæredygtige udvikling var vigtige og gennemgående temaer.

Byøkologien blev for alvor et statsligt anerkendt begreb med boligministerens handlingsplan for byøkologi fra 1995. Et af elementerne i denne handlingsplan var etableringen af et *Nationalt Byøkologisk Videncenter*, et center som Byplanlaboratoriet argumenterede for behovet for allerede i

1989. Fra Byplanlaboratoriets side havde man forestillet sig en netværkskonstruktion mellem en række eksisterende institutioner, eventuelt med Byplanlaboratoriet som koordinator. Men i 1996 besluttedes fra statens side, at videncentret skulle etableres som en ny institution i Århus. Konsekvenserne af det nye videncenter blev, at Byplanlaboratoriet måtte indskrænke sine aktiviteter indenfor byøkologien. Byplanlaboratoriet blev i 1997 udpeget til at sidde i videncentrets første bestyrelse.

Indenfor byplanforskningen skete der ligeledes en oprustning og omplacering i og med, at miljøministeriets oprettede *Afdelingen for Bymiljø og Planlægning* under Forskningscentret for Skov og Landskab i 1996, mens SBI nedtonede sin planfaglige forskning. Byplanlaboratoriet udpegedes til at sidde i det rådgivende udvalg for planforskningen, og der blev indgået en samarbejdsaftale om formidling af forskningsresultaterne via Byplanlaboratoriets aktiviteter.

I 1996 fejrede Byplanlaboratoriet sit 75 års jubilæum. Jubilæet markeredes ved sammen med Danske Arkitekters Landsforbund at indstifte *ByPlanprisen*. Prisen uddeltes første gang på det 46. Byplanmøde i København til Århus Kommune. Tanken er, at den skal uddeles hvert år på byplanmødet. Ud over byplanprisen blev udskrevet en jubilæumskonkurrence om *Fremtidens By*. Konkurrencen blev udskrevet for byplanstuderende på landets læreanstalter.

Byplanlaboratoriets placering på Arkitektskolen kom igen til debat i 1996. I forbindelse med skolens udflytning til nye lokaler på Holmen manglede man den fornødne plads til at kunne indpasse blandt andet Arkitektskolens Byplanafdeling og Byplanlaboratoriet, og da udflytning fra Peder Skramsgade yderligere trængte sig på på grund af planerne om endnu en gang at udvide Det Kongelige Teater, blev lokalesituationen tilspidset. Selv om teatrets udvidelsesplaner led skibbrud i 1998 på baggrund af folkelig modstand og politisk ubeslutsomhed står det fast, at Byplanlaboratoriet skal flytte i 1999.

Lokalesituationen og oprettelsen af henholdsvis videncenter for byøkologi og forskningsafdeling for bymiljø og planlægning fik bestyrelsen til i 1997 at overveje spørgsmålet om Byplanlaboratoriets berettigelse på længere sigt. Konklusionen af overvejelserne er, at der mere end nogensinde er behov for en institution, som både kan holde fast i kontinuiteten og fornyelse af faget, og samtidig være med til at skabe overblik og orden

i den uoverskuelige mængde af informationer, som planlæggeren dagligt konfronteres med.

Ud over den traditionelle formidling af viden gennem bibliotek og kurser bliver brug af internettet en nødvendighed.

Fra årsskiftet 1998-1999 indgår Byplanlaboratoriet i et formaliseret samarbejde om et Dansk Arkitekturinstitut, hvor det overordnede mål er at fremme byens arkitektoniske kvaliteter.

Den stigende internationalisering og fokus på byerne som omdrejningspunkt for både den miljømæssige, den sociale og den økonomiske udvikling gør, at byplanlægning i alle fagets afskygninger langt fra har udspillet sin rolle. Samfundets dynamik er større end nogensinde. Begrebet bypolitik er kommet på den politiske dagsorden. Der er igen grøde i diskussionen om landets inddeling i kommuner og amter, og om fordelingen af opgaver mellem de forskellige administrative niveauer.Der er derfor et udtalt behov for et uafhængigt, søgende, kritisk, dokumenterende, forskende og udviklende organ til støtte for faget. Det er hvad Dansk Byplanlaboratorium har stræbt efter at være i de første 77 år, og det vil det også stræbe efter i fremtiden.

fra 1968. Rud Nielsen blev medlem af komiteen, der i december afgav betænkning om "Nordiska institutet för samhällsplanering" og har fra da af og til sin afgang med udgangen af 1982 været medlem af Nordplan's styrelse. Nordplan fik 17 år som selvstændig institution. Ved udgangen af 1996 blev Nordplan fusioneret med Nordrefo og NOGRAN til det nye Nordiske Center for regional udvikling og planlægning, NORDREGIO.

Nordisk planmøde, der afholdes hvert 3.-4. år på skift i de 5 nordiske lande er også nærmest et DB-barn. DB tog i Rud Nielsens formandsperiode initiativet til det første møde i Oslo 1960. Derpå fulgte møder i Helsingfors 1965, Odense 1968, Jönköping 1971, Bergen 1974, Åbo 1978, Hanstholm 1981, Reykjavik 1984, Göteborg 1987, Trondheim 1990 og sidst i Esbo 1992.

I februar 1960 nedsatte Byplanlaboratoriet og Jydsk Byplanråd i fællesskab et udvalg vedrørende landsplanlægning, hvis beretning er indeholdt i BYPLAN nr. 75-76, 1961.

En hjertesag for Byplanlaboratoriet siden starten blev sat på skinner i Rud Nielsens formandstid. En egentlig byplanforskning blev i løbet af 1962 etableret på Byplanlaboratoriets initiativ som en afdeling af Statens Byggeforskningsinstitut (SBI). Den oprindelige intention havde nok været at få forskningen knyttet til Byplanlaboratoriet og dets store bibliotek og samlinger af planmateriale, men man ville hellere hurtigt i gang i et veletableret, eksisterende, beslægtet forskningsmiljø, når chancen var der.

Byplanlaboratoriet havde ellers tilbudt Boligministeriet enten selv at administrere en forskningsbevilling eller eventuelt oprette et selvstændigt institut. Finansieringen blev ordnet ved særbevilling til SBI's finanslovbevilling, og SBI nedsatte et sagkyndigt udvalg til at lede forskningen. Her dukkede de fleste af initiativtagerne fra Byplanlaboratoriet op igen! Rud Nielsen har været med i 21 år og i lange perioder formand for udvalget.

I slutningen af Rud Nielsens periode nedsattes et fremtidsudvalg, der skulle nyvurdere Byplanlaboratoriets fremtidige virke idet Jydsk Byplanråd blev sammenlagt med DB i 1968. Arbejdet med fremtiden overgik til næste formand.